

HAMMARBY GÅRD

[Hambrabyen]

Bild 1. Huvudbyggnaden på Hammarby gård till vänster och uthus med endagsverksklocka till höger. Bilden tagen troligtvis i början av 1900-talet

Bild 2. Uppfartsvägen mot huset ifrån söder. Bilden ifrån mitten 1960-talet, de stora träden i bakgrunden på båda sidor finns kvar 2017.

Kvar av gården finns några träd som växte på gårdsplan. De många ägarna av gården närmare bestämt 38 stycken från 1385-1712, (se bilaga 2) alla är frälsemän med rikets höga befattning den sista av alla var Jacob Cronstedt. De var i sanning en brokig samling. Ibland är det fyra som äger var sin del av byn, någon gång bara tre namn i längderna. Hammarby har varit i släkten Cronstedt ägo sedan i början av 1700 talet. Till gården på 240 hektar hörde Sjöheden, Stadshagen och en del fiskevatten kring Kattskär som skänktes av Drottning Christina till Västerås stad 1652.

Det fanns förr en endagsverksklocka som ringde in början på dagen och ut slutet på dagen alla årets dagar. Den har tystnat för länge sedan och försvann med alla uthusen. Mangårdsbyggnaden revs utan betänkande. Hammarby hör inte till den äldsta gården i Lundby. Hammarby kan vara utflyttad antingen från Önsten (Johannesberg) eller snarare från Kumla i S: Illian. Hammarby kan knappt kunnat varit en utflyttargård från Önsten, om så var fallet skulle Hammarby långt tidigare än 1500-talet utbrutits ur Önsten. Kumla har kanske hört till Lundby en gång i tiden kanske t.o.m två gånger. Kumla var en av de sex "gränsgårdarna" Kumla, Råby, Vallby, Vedbo, Bjärby och Hammarby, de bildade S:Nicolai kyrksocken, byarna har bytt sockenheimvist 3-4 gånger.

När utbrytningen av Hammarby från Kumla ägt rum är okänt. Den tidigaste uppgift som hittats om gården är ett diplom brev daterat 18/8 1385 där det står skrivet att "Drottsen Bo Jonsson" då förvärvade 2 öresland (1 tunnland) och 9 penningland (206 kvm) jord i Hammarby S:Nicolai socken i Tuhundra, Västerås biskopsdöme.

En man vid stormannen Gisle som reste stenarna vid Saltängsbäcken på 1000-talets mitt enl. Erik Floderus som byggde "bro" och lät rista runorna, att han skulle vara jorddrott [godsägare] på det då stora Önsten och därmed velat markera gränsen för sitt rike västerut. I korsningen mellan bäck och väg gick senare gränsen mellan Johannesberg förr Önsten och Hammarbys ägor och västerut i socknens ägor. 1440 19/1. Donationshandling.

Karl Knutsson, Mars (Hög ämbetsman) och Riksföreståndare har på klostrets kyrkogård låtit bygga ett kapell till vilket han för själamässor hålla för sin förra fru och nuvarande hustrus och deras barns själar skänka 1 mkl. jord.

I gengäld mot donationerna av jord i Barkarö och Hammarby i S:Nicoal samt alla sina vretar vid Västerås, samt en "kvarnström" vid Gennelshögen fick Karl Knutsson svartbrödernas tillstånd att låta bygga Capell på deras kyrkogård väster om klostret, de förbands sig att läsa mässor för donatorns närmaste. En aning hårdköpt tillstånd kan man tycka.

Bild 3. Södra runstenen

Bild 4. Norra runstenen

Hundra år har gått sedan jord i Hammarby av Karl Knutsson och hans fru Katarina gavs till klostret och ett kapell byggdes där. In på 1500-talets första hälft 1520 så har själamässorna med sångerna och Bönerna till "domen" tystnat, kloster och kapell har rivits och jämnats med marken. Vart den till klostret donerade Hammarbyjorden tog vägen vid klostrets förstörelse vet vi inte, troligen tog Kronan (Staten) hand om allt av värde.

1500- talet det hårda och kärva seklet, de källor som genomsöktes är mest längder och skatter och uppbörder. Gustav Vasa hittade ständigt nya sätt att driva in skatter. En skatt för landets drängar och även gårdens söner blev drabbade som arbetade på gårdarna den kallades för "Drängehjälpen" året var 1535. Skatten var inte avsedd som hjälp åt bönderna utan tvärt om skatten för drängar skulle gå till Cronan, alltså staten.

1563 betalades en "brudskatt" till en av Gustav Vasas döttrar, två av fyra "lanbor" i Hammarby var med och lämnade 4 mark, man kan undra om dessa hade råd att lämna något till sina egna döttrar. Hammarby kallades på den tiden för "Hambrabyen" Gustaf Vasa hade mer intresse av Hammarby, här citeras, ett jordbyte, ett som på sätt och vis rör gården: daterat 2/1 1551 i Västerås.

Bytesbrev mellan Kungl. Maj:t å ena sidan och Joen Olsson (gyllenhorn) i Hacksta och Lars Flemming i Nynäs å andra sidan på jord liggandes i Hammarby Lundby socken.

1626 eller 1628 upprättas en gårds och byalängd på Rudbeckis order och där framgår att Hammarby är Flemmings, Cederskölds och Jacobs Janssons(Jacob Jacobsson).

Bokföringen har utvecklats, nu får vi även veta hustrurnas namn. Förut har de bara existerat i tysthet. Till exempel har Pär Olsson varit kyrkvård 1615-1618 dessutom hörde han till ”kyrkans sexmän” 1628 likaså Olov Svensson, vilken hade en viss ledande ställning i Hammarby och i Lundby socken. Olov lämnade det första ”testamentet” till kyrkan vid dödsfall.

1624 gav Olov Svensson i Hammarby och Per Larson i Bäckby ett brunt blomerat på gul botten Altarklädsel som kostade 16 daler.

Uti Lundby socken finns ingen sjö men en vik av Mälaren sträckte sig upp till hammarbyägorna. På 1600- talet hade Hammarby ägor vid sjön något som förminskades till intet med tiden, men en bäck fanns och en ”bro”. Bron över bäcken på allmännevägen kallas Saltängsbron. Vid denna bro är ursprungen en källa med friskt vatten anno 1613. Det var vid denna källa som långt senare som ett lass gödsel till trädgårdsåkern bredvid placerades och kvävde flödet, och sen fanns ingen källa mer

I en Husförhörbok från 1670 står det, med utförliga uppgifter om familjerna, deras kristendomskunskap och nattvardsgångar, dessutom läsförmåga. Sannolikt utantill och inte läsning från bok som det senare kallades. Hela Hammarby hade 1680 sammanräknade över 10 år 39 personer.

Olof Svensson torde ha gått bort 1658 då hade han sex daler i testamentet. Det var Olof som började med att testamentera till kyrkan 1624. Olof torde ha varit den mest kände av frälsebönder som annars inte gav något personligt utöver data vid hans bortgång. Hans granne Pär Olofs, hör också till de något kända i socken sammanhang. Pär Olofs gick bort några år före Olof Svensson, Pär Olofs maka Margareta följde honom samma år 1654. Dessa tre lades sannolikt på kyrkogården i Hammarby lägerställe, någon begravning inne i kyrkan på den tiden vet man inget om, men det hindrar inte att så har förekommit.

Vad man vet, är att de flesta i Lundbygårdarna stannade på sin hemgårdar livet ut och sedan jordfästes vid sockenkyrkan.

1645-46 kommer den bekanta Hans Wachtmeister in i Lundbygårdarnas historia så även Hammarbys, Drottning Christina donerar till ”denne vår troman”, flera gårdar i socknen grupperade kring Johannesberg den största och viktigaste i trakten.

Wachmeisters ”njutande av Johannesberg blev inte länge han avled hastigt 1652. Bodde troligen aldrig själv på Johannesberg men hans familj synes ha tillbragt någon tid där, flera donationer av ”Wachmeisterinnan ” änkan kom

kyrkan tillgodo åren efter Hans W:s död. 1653 tillkom i Lundby kyrka en ny predikstol testamenterat av salig Herren på Johannesbergs gård.

Två landbönder, Erik Johansson och Olo Erson, har båda Mattias Soop som husbonde, vid reduktionen försvann Wachmeisters arvingar ur Hammarbys historia. Deras ekonomi hade inte blivit bättre ens av krigsrådet Gylldenhoffs hjälp.

Släkten Soop ägde jord i Hammarby 1679, Mathias 1685 Gustav Soop 1690 och "Soopiska sterbhuset" 1712. Något efter reduktionen uppträder namnet Cronstedt i Hammarbys historia upp. När och hur han kom dit ter sig dunkelt till en början, att han som Mårten Gavelius varit inspektor över Oxenstierornas jordar i Hammarby är känt, men därmed är han inte ägare.

Munkebo är av intresse, om inte annat så på grund av namnet, kan det ha något att göra med Karl Knutssons donation av jord i Hammarby 1440 till klostret och munkarna? Eller finns det ett samband med S:ta Gertrud, där på kapellplatsen en stengrund blev funnen 1936 till vad som gissade kunde varit en gäststuga till kapellet, och i så fall skötts av medeltidens munkar.

Munkebo var inte så litet, det låg vid senare Saltängsbron Örjansverkstaden är anlagd på forna Munkebo- jorden eller ängen Någon gång har det skrivits Munktorpet, men det var troligen aldrig ett vanligt torp under Hammarby vad man har hittat var det bostad till för lite avsigkommet folk och det går kanske i linje med stugan vid kapellet, där tog nog de också hand om människor i nöd.

Hammarby har 1670 ett soldattorp på ägorna och ett åt en snickare, men Munkeboda hade även 5 personer boende där, ett hjonelag och 3 andra personer. Den sista tiden som Munkeboda fanns var det endast tiggare och hjon som bodde där. 1709-10 blir Munkebo förstört, därefter nämns det endast som Munkeboäng.

Asea hade sedan länge varit ägare till Hammarby egendom samt vissa andra markområden på väster. När kommunen anlade djuphamnen skedde det på Carlbergs ägor. Redan 1939 förvärvade kommunen av ASEA 75.000 m² mark av Hammarby för utvidgning av djuphamnen och ASEA erhöll i byte viss mark söder och öster om Mekaniska verkstaden.

1945 var det dags för ett större markbyte med ASEA. Kommunen förvärvade den sk. Hammarby Sjöhage om 190.000 m² mark söder om gamla Köpingsvägen med en areal av 96.000 m² mark för utläggande av riksvägen samt tomtmark och parkmark norr om Tegnergatan sammanlagt 36.000m².

1962 genomfördes ett bytesavtal varigenom kommunen erhöll 50,5 ha mark inom Hammarby och Fredriksborg, ASEA fick två områden vid Finnslätten om 31,9 ha. Affären gjordes utan mellanavgift. För den pågående exploateringen på väster förvärvade kommunen 1969 från ASEA 51 ha mark av Bäckby egendom för 1.224.000 kr. Samtidigt inköpte kommunen för 346.000 Kr Villa utsikten med tillhörande tomtområde.

Hammarby Gård revs någon gång 1967-68 efter åtminstone 300 års gammal historia. Förbi Hammarbys sista gårdstomt rusar nu trafiken förbi, de hastigt farande vet inte, att deras färd här går över gravar (se bilaga 1) i tredubbel bemärkelse över gången tid över månghundraårig odling, och särskilt vid ekdungen över ett gravfält med deras stoft som först började bo och bygga och odla jorden där en gång. Nu har det förvandlats till bostadsområde.

Bild 5. Endast ladan ifrån Hammarby Gård finns här kvar, troligen i slutet av 1960 talet.

Bild 6. Denna bild är tagen 31 mars 1965, området bebyggt med bostäder. Ännu finns delar av gården kvar längs ned till höger.

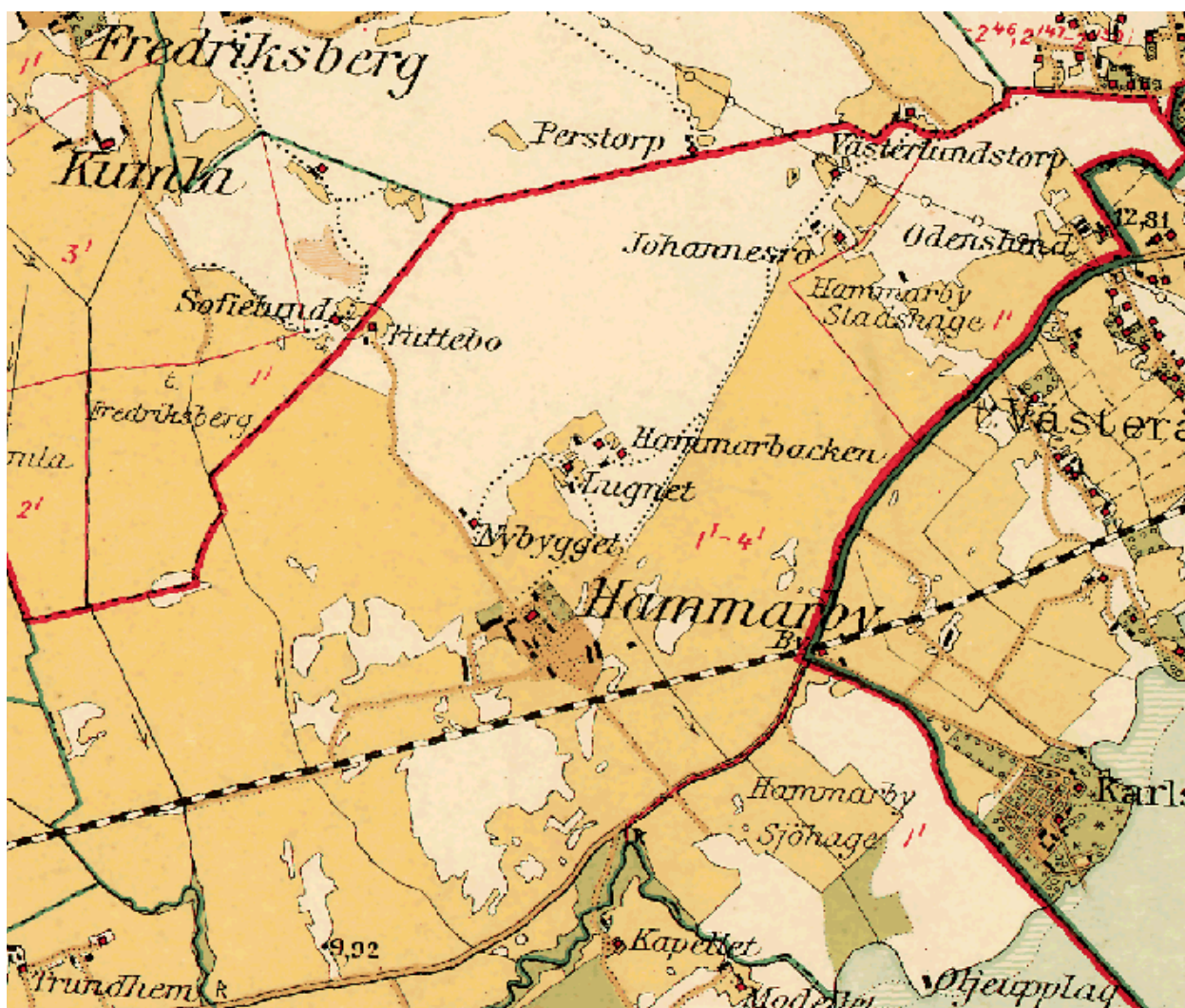

Bild 7. Karta över Hammarby Gård ifrån 1907

Västerås
2017-02-08
Agneta Björkström

Källor: Astrid Söderholms Gårdarna i Lundby, Hammarby
Västerås Stads arkiv foton

Bilaga 1 Skiss över gravfält NV Hammarby Gård

Bilaga 2 Förteckning ägare 1385 – 1712 enl. frälselängder

Bilaga 1

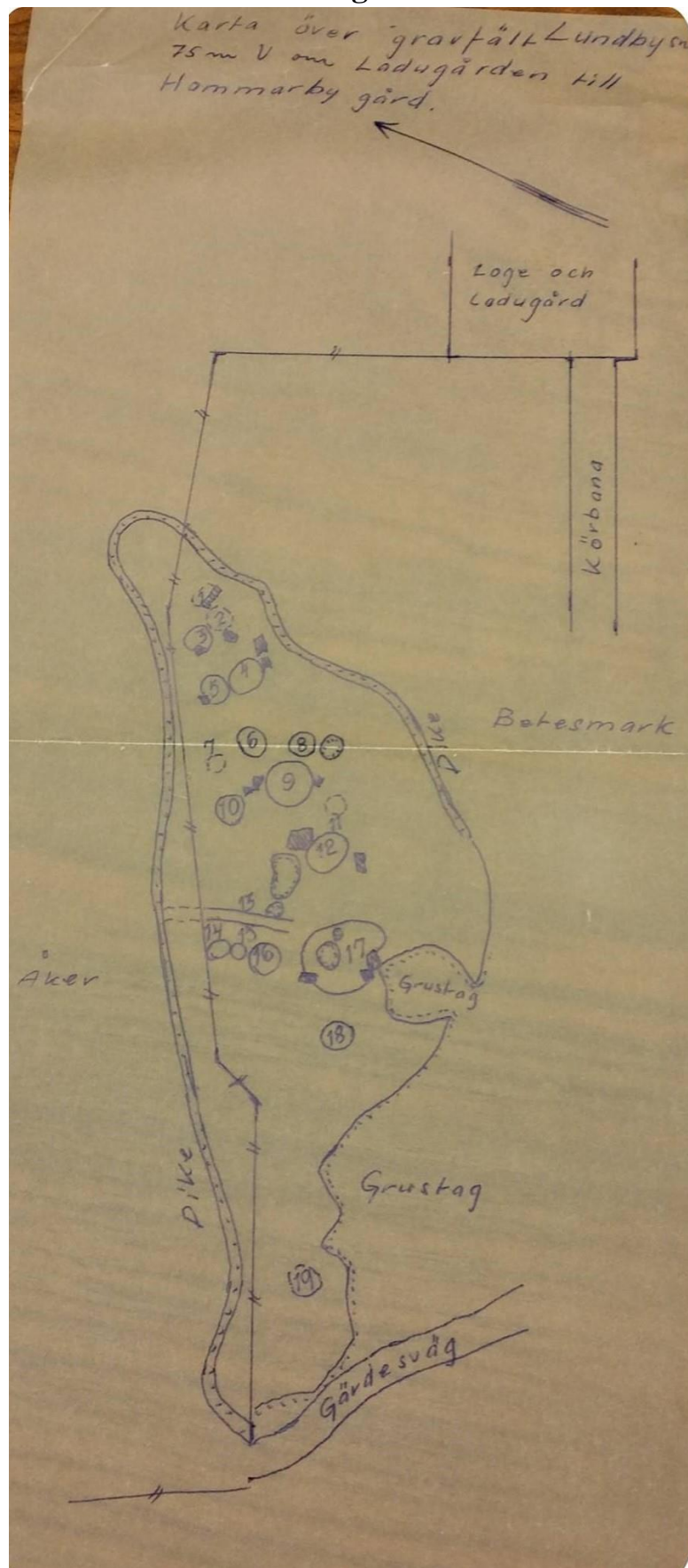

Bild 8. Skiss över gravfältet NV om Hammarby Gård, vilket är beläget i backen ovanför namnet Sigfrid Edströms Gata på bild 6 och radhusen.

Bilaga 2

Ägare till Hammarby enligt frälselängderna

1385	Bo Jonsson (Grip) U.U diplom	
1440	Karl Knutsson F.U Wrangel, Tidö Säteri	
1458	Katarina Erixdotter, gemål Sten Pederson (Stierna) Tidö	
1546	Prebende Praepositurae = Domprostprebende G.V Riksregistratur.	
"	Hans Mintemester, därefter Henrik Byssemed; förlänningar	
1551	Lars Fleming, bytte Saltängen med K.Mt. R.R	
"	Jonn Olson	
1562	Johan Person till Tidöön, Kammararkivet	
"	Fru Britta på Hofföön "	
1563	per Andersson, Brandstorp Frälselängd	
1571	Fru Karin på Hackelsta "	
"	Fru Britta på Penningby "	
"	Bengt Gylte "	
1576	Fru Ingeborg på Hedensiö	
"	Kirstin till Tidöön	
"	Arve Jonnsson till Eckehult	
1583	Erland Johanson till Stora Ekeby	
"	Gustaf Biörson till Fällens	
"	Cristoffer på Brandstorp = Gustaf Ribbing) ?	
1628	Cederskiöld LKA (Lundby Kyrko Arkiv)	
"	Jacob Jacobsson "	
1631	Gösta Fleming "	
"	Gustaf Leionhufvud "	
1635	Gabriel Oxienstierna " Frälselängd	
"	Hendrich Fleming "	
"	Steen Bååts "	
"	Gabriel Gustafsson "	
1645	Johan Oxenstierna	
"	Erich Gyllenstuerna	
"	Hans Wachtmeister	
"	Rikscantzleren Axel Oxenstierna	
1685	Jungfru Emerentia ReuterCrantz Rjb. (Reduktionsjordeboken)	
"	Mattias Soop	
"	Mårten Cronstedt	
"	Greven Hans Von Fersen L.M. (Lantmäteriets akter)	
1690	Carl Gustaf Såp "	
"	Riksrådet Greve Cronstedt "	
1712	Jacob Cronstedt (K.A) Kammar-arkivet	
	Mellan 1583 och 1635 inga frälselängder	